بسم الله الرحمن الرحيم

ZEMİNİ "DEĞERLER" OLAN BİR AKIL

İnsan, doğası gereği farkları fark eden bir varlıktır. Kim bilir belki de bu yüzden *'enese'* (fark etmek) kök anlamına sahip fiilden türemiş *'insan'* kelimesi türe isim olmuştur. Hayvanlar da farkları fark eder ama fark ettiği farkları bilmez. Farkları fark edip bilmek beraberinde 'öğrenmek' denen şeyi getirir. Fakat tam burada 'öğrenme' hakkında konuşmak için önce 'öğrenmek' ile 'eğitilmek' arasındaki farkı bilmek gerekmektedir.

'Eğitim', canlı ve hatta bazı durumlarda cansızlar için bile yapılması mümkündür çünkü eğitim, eğitilen kişinin önceden karar verilmiş bir hal üzerine gelmesi için, o hâlin onda meleke kazanması için, aşama aşama geliştirilen bir süreçtir. Doğadaki bir kömürü alırsınız, gerçekleştirme imkânınız varsa yüksek basınç altında onu suya tabi tutarsınız ve o kömür belli bir zaman sonra elmasa dönüşür. İşte bu işlem aslında bir nevi eğitimdir. Nitekim şu an hızlandırılmış süreçlerle karbondan elmas yapılabilmektedir. İster akıllı isterse akılsız olsun eğitime tabi tutulan şey eğitimin nesnesidir ve seçme hakkı yoktur.

'Öğrenmek' ise muhatabı, seçeneklerinin farkına vardıran bir süreçtir. Yani eğitilen "seçeneksiz olsun" diye eğitilir, öğretilen ise "seçenekler arasından seçsin" diye öğretilir.

Daha da açık bir ifadeyle anlatacak olursak 'eğitmek', süreçlerini ve nihai hedefini bir planlayıcının karar verip belirlediği, eğitilen kişinin planlayıcının tasarısını gerçekleştirmesi için içine sokulduğu bir süreçtir. Eğitim sürecinde amaç, eğitilen kişinin eğitildikten sonra eğitimine uygun bir şekilde kullanılmasıdır.

Eğitimde, eğitilen kişinin en başındaki planlara, bu planların aşama aşama uygulama süreçlerine, süreçlerin bitiminden sonra eğitilenin istihdamına eğitilen kişi karar vermez, dâhil olmaz, etki etmez.

Öğretimde ise durum tam tersidir. Öğrenilecek şeyi öğrenmeye öğrenecek kişi karar verir, süreçlerine kişi karar verir, öğrenmenin amacını öğrenen belirler, öğrendikten sonra öğrendiklerini nasıl ve nerede kullanacağına öğrenen karar verir hatta kullanıp kullanmamaya bile öğrenen karar verir.

Öğrendiğini azaltamaya, çoğaltamaya, öğrendiğine inanmaya veya inanmamaya, başkalaştırmaya, değiştirmeye 'öğrenen' karar verir.

Kur'an bir eğitim kitabı değil, bir ÖĞRETİDİR.

Bu durumda Kur'an da öğrencinin öğrenmesine veya öğrenmemesine, inanmasına veya inanmamasına, başkalaştırmasına veya değiştirmesine, azaltmasına veya çoğaltmasına açık bir öğretidir, sonucu çıkar.

Eğitimde, kişinin reflekslerinin meleke kazanması temel alınarak süreçler belirlenir fakat öğretimde geçerli olan tek şey ilkeler ve kurallardır hatta öyle ki kişinin bu ilkelere ve kurallara uyup-uymaması bile öğrenenin tercihine kalmıştır.

Eğitimde eğitici, eğittiği kişinin önüne seçeneği olmayan ve uymazsa eğitim sürecini bitiren tek seçenek koyar. Öğretimde ise öğretici, öğrenenin öğrenme süreçlerinde uyup uymamada serbest olduğu ilkeler belirler.

Eğitimde temel alınan şey EĞİTMEN ve EĞİTİCİDİR. Öğretimde ise temel hem öğretenin hem de öğrencinin bir araya gelmesine sebep olan ÖĞRETİDİR.

Eğitimde süreçler eğitmenin ve eğitenin durumuna göre hızlandırılır, yavaşlatılır, gevşetilir, sertleştirilir veya başka şeyler yapılabilir fakat öğretimde ne öğretenin ne de öğrencinin durumu öğretinin kurallarına da bizzat kendisine de etki eder. Öğretide "olmazsa olmazlar" vardır, ilkeler ve kurallar vardır; doğru veya yanlış, az veya çok, gerekli veya gereksiz yoktur.

Eğitimde TAMları, yeterlileri ve yetersizleri eğiten, eğittiği kişinin durumuna göre belirler. Öğretimde ise TAM'ları, yeterlileri ve yetersizleri ÖĞRETİ belirler hatta öğretide böylesi şeyler yoktur.

Mesela, Marksizm bir öğretidir. Bunun yarımı, tamı, azı, yeterlisi, yetersizi olmaz. Yarım Marksist, tam Marksist, yeterli Marksist, yetersiz Marksist istense bile olunamaz.

Eğitimde olması gerekenler eğitimin tabiatından değildir. Öğretide olması gerekenler öğretinin tabiatındandır yani onun doğasıdır.

İşte bu yüzden Kur'an bir öğretiyse (ki öğretidir), geçerli olan öğretinin kendisi ve onun doğasının gereği olan ilkeler ve kurallardır.

Kur'an bu gözle okunursa kullanılan kavramların tamamının çerçevesinin çok net olduğu görülecektir. Mesela, Kur'an'da *"yarım kâfir, azıcık kâfir, tam kâfir, yeterli kâfir, yetersiz kâfir"* şeklinde tanımlamalar olmadığı görülecektir.

Tersi bir örnek verecek olursak; mesela, Kur'an'da *"Onlar salatlarını korurlar, salatlarında huşu duyarlar."* gibi cümleler vardır. Bu cümleler korunmayan veya huşu duyulmayan salatların da olabileceği anlamına asla gelmemektedir. Bunlar ilkelerdir; tersi, zıddı, azı, çoğu yoktur.

İlkeler, zıtlar düşünülerek konulmazlar. İlkeler, zıddı olsun veya olmasın öğretinin tabiatı gereği konulurlar.

Bu yüzden *"yarım müminlik, az müminlik, eksik veya fazla müminlik"* diye bir şey yoktur. Kişi ya mümindir ya değildir.

Müminliğin sıfatı yoktur ve olamaz da. Sıfatlar müminlik için değil, MÜMİN içindir.

Kötü mümin olur ama kötü müminlik olmaz.

Müminlik, fertleri olan üst bir kümedir, kendisinin hakiki varlığı yoktur. O, tüm fertleri tarafından temsil edilmesi gereken bir değerdir.

Bu tıpkı şuna benzer: Kelamcılar *'insan'* kelimesini, fertlerini bir arada tutan tanımlayıcı bir kelime olarak alırlar. *"İnsan, düşünen canlıdır."* derken belli bir şahsı veya hariçte nesnel karşılığı olan bir şey kastetmezler. Türün fertlerinde temsil edilmesi gereken bir değeri ifade ederler. Nitekim *"İnsan, düşünen canlıdır."* dendiğinde akla iki ayağı, iki gözü, iki kulağı vs. olan bir anlam gelir ama o anlam bir ŞAHSA ait değildir. O, şahıslarda olması gereken bir değerdir.

İşte bu yazının konusu da 'DEĞER' denilen şeydir.

Yeryüzünün tüm dillerinde, insanlar, kavramlar kullanırlar. Aslında derinlemesine düşünüldüğünde bir dil konuşuldukça baştan aşağı kavram kesilir hatta fiiller bile.

Kavramlar ise belli bir şahsa bağlı olmadan değerleri tanımlarlar.

Mesela, merhametsiz birini gördüğümüzde *"Sende hiç insanlık yok mu?"* deriz. Bu cümlede kullanılan *'insanlık'* kelimesi bir değeri tanımlayan bir kavramdır. Bu cümleyi kuran kişi *'insanlık'* denen kavramı bir şahsa ait kılmadan, *'insan'* denen türün üst değeri olarak almış ve o türe ait değerlerin muhatap aldığı kişide de olması gerektiğini söylemiştir fakat burada şöyle bir açmaz vardır. Merhametsiz gördüğümüz ve *"Sende hiç insanlık yok mu?"* dediğimiz kişi de *'insanlık'* denen kavramdan haberdardır yani kavramın bilgisi onda mutlaka vardır.

Peki, *"Kavramın bilgisi olmasına rağmen neden merhametsizlik dünyada kol gezmektedir?"* diye bir soru sorulursa cevap: *"Çünkü bilgi 'değer' değildir."* olacaktır.

'Değer', bilginin kendisi değil bilginin üzerinde neşv ü nema bulduğu zemindir.

Kur'an bir öğretidir, bu kesin. 'Öğreti' denilen şeyin malzemesi ise bilgidir, bu da kesin; 'bilgi' ise kavramdır bu da kesin fakat bunların hepsinden daha kesin olan şey ise Kur'an'ın, bilginin üzerinde neşv ü nema bulacağı bir değerler bütünü olduğudur yani Kur'an, bilginin değerini ortaya çıkarmak için bilgi vermez; Kur'an, değerin değeri anlaşılsın diye bilgi verir.

Kur'an'daki bilgiler bilginin nesnesi değil, değerlerin tanıtımıdır. Bu değerler -bilgi de dahil- her şeyin değerine referans olur. Bu yüzden Kur'an'a göre çok iyi bilen değil, çok değer veren değerlidir.

Kavramların tamamının bağlamına şöyle üstünkörü bir göz gezdirilirse tanımlamaların şöyle olduğu görülür:

"Namazlarında huşu duyanlar."... Bu tanım, *"Namaz hakkına en ince ayrıntıyı bilenler."* şeklinde bir tanım değildir; değere değer verenlerin tanımıdır.

Bilmek, bunun etkin ve belirleyici unsuru değildir, bu yüzden hiç bilmeyen bir kişinin huşu içindeki namazı değerlidir.

İçeriğini bilmese bile Kur'an'ı öpüp başına koyarak ona saygısını ve sevgisini izhar edenin saygısı ve sevgisi değerlidir.

Buradan "bilginin gereksizliği" gibi bir sonuç çıkmaması için şu dipnotu düşeyim: Bilgi ile sahiplenilen bir değer tabi ki diğerine göre daha değerlidir. Bizim burada söylemek istediğimiz şey, 'bilgi' ile 'değer' arasındaki ilişkide bilginin rolünün 'ASIL değer' değil, 'FER' olduğudur.

Özellikle kendi halklarının İslam karşısındaki konumunu biçmeye çalışanların bu konum tespitini yaparlarken değeri değil de bilgiyi temel almaları, bilgi ile değer arasındaki ASIL-FER ilişkisini tepetaklak etmiştir.

Doğrusu günümüz dünyası, bilgi ile değerin yan yana gelmediği bir dünyadır. Bilgi bir tasallut aracına dönüşmüş, değer ise tamamen çöpe atılmıştır.

Kısaca adına 'LAİKLİK' denen ve tanımı "din ve dünya işlerinin ayrı ayrı olması" şeklinde yapılan bu garabet kavram aslında *"Özünde BİLGİ ile DEĞER bağımsızdır."* demek istemiştir.

Bilgi ile değerin arası ayrıldıktan sonra "değerleri olmayan bilgi"yi temel alarak kurulan toplum düzenleri, insanları bilgiyi esas alan ama değerleri umursamayan bir akıl sahibi olmaya itmiştir.

Biz bundan ne kadar uzağız bilmiyorum ama muhataplarımızın hemen hepsinde 'bilgi'yi asıl, 'değer'i fer olarak gören bir akıl yapısı vardır.

Şu kadarlık Kur'an okumalarımda gördüğüm ve anladığım şudur: Kur'an bir öğretidir ve öğretisinin tüm önermelerini zemini "değerler" olan bir akla yapmaktadır.

'Değer' dediğimiz şey tıpkı öğreti gibidir ama öğretide temel alınan şey bilgiyken, değerlerde temel alınan şey inançtır, güvendir.

Bu yüzden Kur'an, insanlık tarihinin gelmiş geçmiş en parlak medeniyetine önderlik yapacak kadar akıllı ve bilgili olan Firavun'u kötü karakter olarak tanıtmıştır.

Kur'an, akla değerlerin değerini tartacak ölçüler vermektedir. Bu ölçüler, değerler zemininde 'asıl' olacak değerlerdir. Mesela, belki de sırf bu yüzden kitabın ilk cümlesi 'ELHAMDU LİLLAH' olmuştur çünkü *'HAMD',* değerlerin değerini bilmeyi gerekli kılan bir kelimedir.

Belki de sırf bu yüzden Bakara suresi *'ZELİKEL KİTABU...HUDEN...'* diye başlamaktadır çünkü bu ifade kitabın tüm değerlerinin kendisine göre değer kazandığı referans (asıl) değerdir.

Az önce değerlerde temel alınan şeyin 'bilgi' değil 'inanç' olduğunu belirttim. Bir kitabın daha en başında *'HUDEN'* olduğunu ispatlamadan, asıl değerin *'HUDEN'* olduğunu söylemesi BİLGİ değil, İNANÇ gerektirir.

İnanırsanız bu, bilgiyi değerli hâle getiren bir değere dönüşür. İnanılmaz ise bilgi, değerleri olmayan mâluma dönüşür, hepsi bu.

Kitabın en başında böylesi cümleler olması, ikinci ve üçüncü cümlelerinin tüm içeriğe referans olacak bilgiler değil DEĞERLER vermesi, Kur'an'ın önermelerini sunduğu aklın, "bilgili akıl" değil "DEĞERLER sahibi akıl" olduğunu göstermektedir. Biraz zorlama gibi gözükebilir ama *'MUTTAKİN'* ifadesinin üzerinde ince ince düşünülürse tam da *"DEĞERLER SAHİBİ AKLA SAHİP OLANLAR"* anlamına geldiği görülür.

Akıllarını yanlış anlamaya veya an-la-ma-ma-ya ayarlamış olan muhtemel okuyucular için tekrar edeyim ki buraya kadar anlattıklarımız bilginin değersizliği hususunda değildir. Bilginin, değerler skalasında ASIL değil FER olduğu hususundadır. Yoksa bilgisi bilinen bir değer, bilgisiyle bilinen bir değer pırlanta değerindedir.

Öte yandan bilgi, artıp eksilen, değişen veya başkalaşan bir şeydir ama değerler daima sabittir. Mesela, adaletin nasıl olması gerektiği hususunda bilgi değişebilir, uygulamalar farklılaşabilir ama ADALET 'adalet olma' değerini hiçbir zaman kaybetmez.

Yüce Allah'tan, aklımızı, 'değer' olarak hoşnut olduğu değerlerin zemini kılmasını diliyorum.

Kusursuzluk sadece Âlemlerin Rabbi Allah'ın olabileceği bir şeydir.

الحمد لله رب العلمين

Ramazan Demir
04.01.2024